

De eerste tekst, die werd onderzocht, is de bekende plaats 2 Kor. 13:5: Onderzoekt uzelfen of gij in het geloof zijt, beproeft uzelfen. Of kent gij uzelfen niet, dat Jezus Christus in u is? tenzij dat gij eenigszins verwerpelijk zijt.

Bij de bespreking van dezen tekst hield ik me geheel aan de verklaring van Calvin. Een nieuwe gereformeerde commentaar op 2 Korinthe is er nog niet.

Volgens Calvin gaat het bij dit vers over Paulus' apostelschap. De Corinthiërs hadden nog al wat op Paulus aan te merken. Ze vonden hem voor een apostel wel wat zwak en nietig in zijn optreden. Hij trad heelmaal niet indrukwekkend op. Nooit zag of hoorde men iets van hem waaruit zijn apostolische kracht en macht voor allen duidelijk bleek. En daarom was er twijfel in de harten der Corinthiërs of Paulus wel een echt apostel was¹⁾. Ze vroegen daarom een „proeve“, een overtuigend bewijs van Paulus, waaruit blijken zou, dat hij inderdaad een apostel van Christus was²⁾.

En wat doet Paulus nu? Hoe reageert hij op dit wantrouwen, dat hem diep moet hebben bedroefd, omdat het hem in zijn goddelijke roeping aantastte, omdat dit wantrouwen eigenlijk Christus zelf gold.

Paulus, zoo zegt Calvin ongeveer, gaat in dit vers nog eens bevestigen, wat hij reeds eerder heeft betoogd, namelijk, dat de kracht van Christus duidelijk gebleken is in zijn dienstwerk. En van dat feit maakt hij nu de Corinthiërs zelf rechters, beoordeelaars. En ze worden dit als ze maar in zichzelf afdalen en erkennen wat zij van hem ontvangen hebben. Vooreerst is het noodzakelijk, omdat er maar één Christus is, dat Hij tegelijk in den dienaar en het volk woont. Hoe zal Hij ontkennen, dat Hij in den dienaar is, als Hij inderdaad in het volk woont? Vervolgens heeft die Christus Zijn kracht in de prediking van Paulus zoo duidelijk geopenbaard, dat die kracht voor de Corinthiërs niet twijfelachtig of duister kan zijn, indien ze tenminste niet heelmaal stompzinig zijn. Want van waar hadden ze het geloof? van waar Christus? van waar tenslotte alles? Terecht worden ze zoo tot zichzelf teruggeroepen, opdat ze daar vinden, wat ze als iets onbekends verachten (n.l. de echtheid van Paulus' apostelschap). Dit (zoo gaat Calvin verder) is inderdaad het ware en goed gefundeerde zelfvertrouwen van den dienaar, dat hij ter goedkeuring van zijn leer een beroep doet op de consciënties van hen, die hij onderwees: opdat, indien ze iets hebben van Christus en de ware vroomheid, zij gedwongen worden, zijn betrouwbaarheid te erkennen³⁾.

Deze redeneering van Calvin is wel heel duidelijk. Er is een zonde bij de Corinthiërs — zij vertrouwen Paulus niet heelmaal, zij vragen een bewijs, dat Christus werkelijk door hem spreekt. Maar ondanks dat ziet Paulus, naar Calvins oordeel, de Corinthiërs als echte geloovigen, zoo zelfs, dat hij die Corinthiërs wil dwingen tot de erkenning, dat hij een echt apostel is, door hun te wijzen op hun geloof! Gij, Corinthiërs, zoo zegt hij als het ware, gij weet toch wel heel goed, dat gij het ware geloof bezit en dat Jezus Christus in u is en dat gij „alle dingen“ hebt ontvangen. En dat is toch alles uw deel geworden door mijn dienst — welnu erken dan toch, dat de man, door wiens woord en werk die zegen uw deel werd, een echt dienstknecht van Christus is. Hij trad niet indrukwekkend op. Hij was maar „zwak“. Maar gebruikt Christus juist niet het zwakke en kleine en wat een ergernis en dwaasheid is in de wereld? Kwam Christus zelf niet in zwakheid? Erken het nu toch: die schatten zijn u alle geschonken door den dienst van een trouw gezant van Christus, niet door een onbetrouwbaren, zelfzuchtigen deugniet.

Als het zelfonderzoek deze vrucht zal moeten opleveren, dan zal het een eigensoortig karakter dragen. Het zal moeten worden een zich realiseren van het heil, dat men ontvangen heeft, een zich weer opnieuw bewust

worden van het geloof, dat men heeft. De eisch tot zelfonderzoek zal beantwoord worden door een geloofsdaad van de geloovigen, waardoor zij Gods genade in Christus opnieuw zien en grijpen. En uit dat opnieuw zich bewust worden van wat men ontving, zal vanzelf groeien de erkenning van Paulus' apostelschap.

Het karakter van dit zelfonderzoek, zooals dat hier geëischt wordt, hangt bij Calvin natuurlijk ten nauwste samen met zijn visie op het geloof, zooals hij die door diepe Schriftstudie kreeg. Het draagt niet het karakter van een minutieuze analyse van gevoelens en gestalten enz. Als 't geloof een spontane, directe zekerheid is, dan wordt 't zelfonderzoek door dien aard des geloofs geheel en al beheerscht. Bij de bespreking van dit vers verwerpt Calvin het gevoel van hen, die meenen, dat we ten opzichte van de zaligheid nooit verder kunnen komen dan een vermoeden. „Wat evenwel, (zoo gaat Calvin dan verder) zegt Paulus hier? Hij verklaart, dat verwerpelijk zijn al wie twijfelen of zij Christus bezitten en tot Zijn lichaam behoren. Daarom zij voor ons dit het eenige goede geloof, dat maakt, dat we veilig en niet met een twijfelachtige meening, maar met een vaste en duurzame zekerheid in Gods genade rust vinden.“ Het echte geloof weet met een directe geheel eigensoortige zekerheid, dat het in Christus rust, en steunt tenslotte alleen in de beloften Gods en is van die beloften zeker ondanks alle aanvechtingen. Die primaire, fundamentele zekerheid, gewerkt in laatster instantie door het getuigenis des Heiligen Geestes, is voor geen zelfanalyse toegankelijk⁴⁾. Ze is er en kent zichzelf of ze is er niet.

In het laatste versdeel: indien gij althans niet (niet eenigermate) verwerpelijk zijt, ziet Calvin een waarschuwing. Blijven de Corinthiërs Paulus minachten, dan zijn ze verwerpelijk! Hij zegt het volgende: Hij legt hun in zekeren zin een keuze voor: of ze liever verwerpelijk willen zijn dan het verschuldigde getuigenis aan zijn ambtsdienst geven. Want hij laat er niets tusschen: of ze moeten zijn apostolaat eerbiedigen of toegeven, dat ze verwerpelijk zijn. (Tot zoover citeert Dr Impeta, maar het volgende stuk hoort er ook bij — daaruit blijkt weer hoe Paulus, naar Calvins meening, de Corinthiërs ziet.) Aangezien hun geloof in zijn leer was gefundeerd: en zij geen anderen Christus hadden dan zij van hem ontvangen hadden en zij geen ander evangelie hadden omhelsd (!), dan dat hij had meegedeeld, zoodat zij tevergeefs trachtten eenig deel van hun zaligheid te scheiden van den lof voor hem.

Zelfs in deze vermaning spreekt dus, naar Calvins opvatting, Paulus de Corinthiërs als geloovigen aan.

Kort samengevat is dus Calvins verklaring van dezen tekst aldus: Corinthiërs onderzoekt uzelf of ge in 't geloof zijt, beproeft uzelf. Ge weet toch wel dat Christus in u is! Uit dat zelfonderzoek zult ge moeten komen tot de overtuiging, dat ik een waar apostel ben. Houdt ge vol, dat ik geen echt dienstknecht van Christus ben, dan is de eenige conclusie, dat gij verwerpelijk zijt.

Calvins opvatting van dezen tekst wordt op een heldere wijze nader belicht, door de wijze, waarop hij hem op een andere plaats aanhaalt. Voor zoover ik kon nagaan is dit de eenige plaats in al zijn werken, waar hij dezen tekst nog eens noemt. Dat is op zichzelf al zeer merkwaardig! Bovendien blijkt daaruit ook zeer duidelijk, welk karakter het in dien tekst gevraagde zelfonderzoek moet dragen en tot welk resultaat het leiden zal.

De bedoelde plaats is: Institutie III, 2, 39. Calvin bespreekt daar het gevoel van die kettters, die beweren, dat het van een vermetele verwaandheid getuigt, wanneer men zich een ontwijfelbare kennis van Gods wil toeschrijft. 't Is bijna ongelooflijk, zegt Calvin, dat men

zoo iets beweren kan. Paulus geeft geen hoop op een gelukzalige opstanding, indien wij niet den Geest in ons voelen wonen (Rom. 8:11), die kettters evenwel verzamelen een hoop, die ontbloeit is van zulk gevoelen. En dan gaat Calvin verder: Maar zij zullen misschien antwoorden, dat zij niet loochenen, dat men met dien Geest toegerust behoort te zijn, maar dat het een blijk van bescheidenheid en nederigheid is, dat niet te bekennen. Op deze opmerking is dan Calvins antwoord gereed: Wat bedoelt Paulus dan als hij den Corinthiërs beveelt (2 Kor. 13:5) te beproeven of ze in het geloof zijn en zich te onderzoeken of ze Christus hebben, daar een ieder, die niet bekent, dat Hij in hem woont, verworpen is?

Deze tekst is voor Calvin dus een bewijspiaats voor het feit, dat de geloovigen overtuigd zijn, dat de Geest in hen is, dat ze Christus hebben. En dat natuurlijk door een spontane, directe kennis, zooals die, naar zijn overtuiging, aan het echte geloof eigen is.

Ook hieruit blijkt, dat naar Calvins meening het resultaat van het zelfonderzoek de spontane, directe, in het geloof aan Gods beloften gefundeerde erkenning is, dat Jezus Christus in de Corinthiërs is! Hebben ze die overtuiging niet, dan zijn ze naar Calvins oordeel verworpen. Calvin noemt dus de houding van twijfel, waarin velen het zelfonderzoek beginnen, de houding van het niet-weten-of-Christus-in-mij-is, de houding van verworpenen⁵⁾.

Uit alles wat hier van Calvin is aangehaald blijkt bovendien, dat naar zijn meening, Paulus een vast vertrouwen heeft, dat de Corinthiërs niet verwerpelijk zullen zijn! Hoe spreekt hij er niet van, dat zij Christus hebben en het geloof en dat ze het evangelie hebben omhelsd! De zonde van de minachting van Paulus' apostelschap, waardoor ze in die concrete situatie verwerpelijk zouden blijken, zal dan ook worden weggedaan⁶⁾. Bij vers 6 schrijft Calvin: Nogmaals dring hij ze nog sterker in de engte (n.l. om zijn apostelschap te erkennen) wanneer hij van te voren de stellige verwachting opvat, dat hij niet verworpen zal worden door de Corinthiërs. Paulus roept de Corinthiërs op „tot het overwegen van de weldaden Gods, waarmee ze versierd waren“. En dan komt het vanzelf in orde met dat aanvaarden en eerbiedigen van zijn apostelschap.

H.

C. V.

1) Zie Kittel: N. T. Wörterbuch, II, p. 261. De Corinthische gemeente nam „Anstoss an dem schwächlichen Auftreten des Paulus, an seiner ängstlich-demütigen Haltung, und sprach ihm die Bewährung des Christus ab, die sie in offen sichtbaren Erweis der Kraft des Christus suchte“. Zie ook: Bachmann, II Cor., p. 413.

2) Zie: 2 Cor. 13:3: „Dewijl gij zoekt eene proeve van Christus, Die in mij spreekt“.

3) Deze opvatting van onzen tekst vinden we ook bij den grooten, pietistischen (!) exegeet Bengel. Hij schrijft kort en krachtig: Si examinaveritis vos ipsos, sentietis qualem nos simus. Ed. Steinkopf 1915, p. 727. Eveneens met kleinere verschillen bij Bachmann, 2 Cor., p. 418. Hij spreekt ervan, dat de Corinthiërs „sich der Aufforderung des Pl. gemäss“, hebben te „prüfen, um von da aus zu ermesnen, ob in Pl. etwas von Christus kraft steckt oder nicht. Geschichte des, dann hofft Pl. sie würden erkennen, dass er nicht in ein „dōxosmos“. En op p. 419 vertaalt Bachmann vers 6 als volgt: Ich hoffe aber, ihr werdet (bei der zunächst auch selbst gerichteten Prüfung) erkennen, dass wir nicht unprophetisch sind.

In tegenspraak met Calvin, Bengel en Bachmann heeft Prof. Grosheide in een art. in het Noord-Holl. Kerkblad het verband tusschen vers 5 en Paulus' apostelschap geloochend. Daarover zou het wel gaan in vers 1-3. Maar daarmee hield het op. Toch geeft vers 4 nog iets in verband met het komen van Paulus in Corinthe en in vers 6 spreekt Pl. zeker weer over zijn apostelschap: ik hoop, dat gij zult verstaan, dat wij niet verwerpelijk zijn — en in vers 7 dekt Paulus er nog steeds aan! Zou dat apostelschap en de erkenning ervan bij vers 5 dan geheel uit zijn gedachten zijn verdwenen? Ik vraag slechts!

4) We moeten bij Calvins verklaring van dezen tekst voortdurend zijn geloofsopvatting voor oogen houden. Van

syn predicaatie, ende gehort hebbende syn antwoordt, op die voorgestelde vragen, hebben verclaert, dat wel waer is, dat hy der religie oft den worde godts niet tegengesproken en heeft, nochtans tot den dienst des worts met goeder consciëntie niet en can toegelaeten werden, niet alleen van wegen die cleene gaven blyckende uit syn predicaatie, maer oock dat hij niet en heeft weten op een eenige vragte te antwoorden.

3. Den pastor verstaen hebbende syn onbequaemheit heeft versoecht dat men hem vor een cleen tyt in den dienst noch wilde laeten, daermede (opdat) hy van den huislieden niet te seer veracht en wordt, ende dat men siner armoede oock wilde gedencen, ende sien off hy syne vicarie niet weder soude mogen becomeen, die hy wil armoede vor eenen cleenen penninck hadde moeten vercoopen. Die broderen siende dat men so haest niemant en soude connen erigen om den dienst aldaer te bedienen, ende indien die van Osterwolde soude wesen sonder dienaar, dat sie wel lichtelick soudon Johannem ten Uitslach gewesen pastor tot Dorspyck, aennemen, is hem vor een tyt lanck datselve bewillicht. Maer aengaende syn vicarie, dewyle die saeck politick is, is hem geraden daerover te communiceren met den Raedsheer Doctor Voeth.

4. Naedien men verstaedt dat niettegenstaende die hoechge overheit den pastor van Putten den predichstoel heeft verboden, hy nochtans int predigen voortgaet, tot grote versterkinge van die papistische pastoren, ende verachtinge van die overheit, heeft men besloten, dat men wederom ant Hoff sal schryven om hem van den predichstoel doen affblyven, oock dat het Hoff wil ge-

en scheiding
en hij niet wel
een vaste en
ons, welk
elotte in Chr
and wordt ge
ust. III, 2, 7)
en (in Ef. 3:1
geen oprech
moed ons dur
Hierom gaat h
neenen, dat d
bedt, slechts b
dat wij ze ve
maken (III, 2,
ie met een va
hem een genadi
gedertienheid
en Gods goed
antwifelbare
En geloovige,
natheld zijner
nouw tart (I
niste druppel
eld, beginnen v
goedgunstige g
otte en stevig
voornaamste d
en eenig doelw
welke het om
(II, 2, 43). Vgl.
en. 1918. „Ja, C
persoonlijke he
dat men sonder
ijn ziet in het
persoonlijk he
42). „Het ge
aardheid als z
synchronismen
ijn maakt ern
Catechismus!
5) Het zou ze
eze visie van
ij de opstellers
en n.l. dezen 1
dar, dat de u
ederlijke verki
is zij de verba
aar als zij de
et van het ge
ende zelf „vru
ijn: het waar
et aanwezige
roefheid die na
so'n droefheit
ode, ze werkt
ort naar de
seestelijke
dat is toch wa
en bevende zel
Dere vraag k
dieling van dit
an, dat de nity
an hun eeuwig
bre paragraaf.
hochen. En d
naak als Calvin
Van groote be
me, die wel een
mode afwisten,
ij schrijven bi
en zeker in tw
end van mijn
bevinde, dat gi
Christus in u d
zijn Evangelie
Is misschien
npraak van de
door de „Verwer
van hen, die lee
men gevoel is v
heid; ook ge
ederlijke en on
En dat wel aldu
ellen eene ons
de bevinding der
syn hunne Verk
dne weldaad Ge
vermaning zich
nemen in den H
het gevoel van
den van de au

Acta van de Classis Neder-Veluwe

1592—1620.

Transcriptie van G. van der Zee, Herv. Pred.

IX.

De onbekwame maar goedwillige pastoor van Oosterwolde. De halsstarrige pastoor van Putten. Ondeugdelijke attestaties van den predikant van Heerde. Het kerkgezag. Studiebeurs. Huwelijks-voltrekking. Uitgestelde bevestiging.

Acta van een extra-ordinaire beieencumst somiger dienaers des classis binnen Harderwyck den 17 Augusti anno 1596.

Nae gedaenen gebett is vor goet aengesien, dat overmitz die praeses, assessor ende scriba behoren te blyven van den laetsten classe tot den naestankomende, dat in dese vergaderinge blyven sullen als sie in den vergaende classe vercoren sijn.

Dese naevolgende personen syn in dese vergaderinge gewest;

Wilhelmus Wirtfeldius; Johannes Zwitterius, Tilemannus Millus, Winandus Johannis, ende Johannes Nuceus pastor in Osterwolde. Dese personen sind beschreven gewest; ock sind hier bei gewest Henricus Heiniges, vor middags alleen. Gosswinus Dor, dienaar uit Oudebroeck, welke op dit mal in die stadt was; Timannus Alberti, oock in die stadt sijnde. Rutger Verbrugge, onderlinge is naemiddage daerby gewest.

Ock is gebeden worden den Edelen ende Hocheleerde Raedsheer Doctor Voet om by dese ver-

gaderinge te wesen, dewelck hy gedaen heeft den vormiddag.

1. Die van Harderwyck hebben verclaert die orsaack van die verschryvinge der broderen, te weten dat die hoechge overheit een missive (welcke gelesen worde) aen den Classem gesonden heeft, om te handelen met Johanni Nuceo, pastor in Osterwolde, welke van synen dienst ontselt synde, by den Hove heeft gepresenteert, met den broderen des Classis in communicatie te treden int stuck van die religie; derwegen heeft die hoechge overheit den classe bevolen sulx te doen ende bericht over te senden van die bequaemheit oft onbequaemheit des pastors. Ende dewyle die kerk van Harderwyck ditselve op haer alleen niet en wilde nemen, oock die tyt noch niet en was den classen te beschrijven, ende die saeck niet langer en mochte uitgesteld worden, hebben die broderen die naest geseten broderen hierop willen beropen, gelyck in den classe lastmael besloten was, blyckende by den 24 articul.

2. Men heeft vor goet aengesien, dat ten eersten den pastor in predich doen soude op den predichstoel met besloten deuren, ende dat men daerna met hem sal handelen van sommige articulen, die men nemen sal uit syn predicaatie. So heeft dan den pastor sin predicaatie genomen uit Joan. cap. 14 vers 1 tot den 7 vars. tegen hetgene hem van den broderen des classis is bevolen, te weten syn predicaatie te nemen uit Luca cap. 15 vers 1. Is daerna gevraget in die vergaderinge nae sommige stucken in syn predicaatie aengerort. Namelick, vant gelove, van die gerechtmakinge des menschen, vant lyden end verdienst Jesu Christi ende dergelyck. Die broderen ondersocht hebben(de)

leven den 1
Vorthuizen de
lienen.

5. Overmitz op het schriev Salingensis ac hopende seker heeft in den. dat die kercke statatie gevege

aus lite (rech die broderen tamer aen Fon ven sal, ende dienaeren aen le kennen gev den na beho

6. Dewyle in off niet gohielt int singe ren des classi in denwelckem is gevragel oggen die br 62 articel des graven Hage.

7. Die van H dat D. Fontar rium ende v gehouden bin Classis, die g verordonneert zel goet wa classe, ende staende plaats

ft geen hoop op een niet den Geest in ons evenwel verzuik gevoelen. En dan allen misschien niet men met dien Geest dat een blijk van, dat niet te bekennen. Calvijn's antwoord is hij den Corinthiërs of ze in het geloof Christus hebben, dan in hem woont, ver- en bewijspiaats voor d. zin, dat de Geest en, dat natuurlijke zooals die, naar zijn eigen is. alvijn's meening het spontane, directe, fundeerde erkenning thiers is! Hebben ze naar Calvijn's oordeel de houding van tij- beginnen, de houding ij-is, de houding van is aangehaald blijkt, g. Paulus een van is niet verwerpt, van, dat zij Christus niet evangelie hebben ichting van Paulus concrete situatie van ook worden we- ijn: Nogmaals drij- om zijn apostelschap voren de stellige ver- pen zal worden cor- rinthiërs op „tot he- waarmee ze versien n orde met dat apo- stelschap.

C. V.

I, p. 261. De Corinthi- a schwächlichen Auf- demütigen Haltung. Christus ab, die sie in des Christus suchte.

jekt eene proeve van vinden we ook bij den igel. Hij schrijft kort- os, sentietis quales. Evencens met kle- . p. 418. Hij spreekt Aufforderung des Fi- aus zu ermesen, ob- oder nicht. Geschicht- , dass er nicht in Bachmann vers 6 als ei der zunächst auf- innen, dass wir nicht

en Bachmann heeft ed-Holl. Kerkblad het stelschap geloofsch. 1-3. Maar daarmee a in verband met het ers 6 spreekt Pl. z- oop, dat gij zult ver- en in vers 7 denkt iostelschap en de er- t zijn gedachten zijn

ing van dezen tekst e oogen houden. Van bbende syn an- gen, hebben ver- / der religie oft- roken en heeft- orts met goeder- ten werden, niet- en blykende uit- zij niet en heeft- antwoorden. e syn onbegreem- um vor een klein- laeten, daarmede- niet te seer ver- er armoede oock- hy syne vicarie- nen, die hy uit- dreck hadde moe- nde dat men so- crigen om den- indien die van- dienaar, dat sie- ten Uitslach ge- nomen, is hem- llicht. Maer aen- saeck politiek is- imuniceeren met

even den Dienaren van Harderwyck ende tot Northuisen den dienst in tyt lang bevelen te be- dienen.

5. Overmilt men verstaet, dat antwoordt gecomen is op het schrijven, dat lastmael van wegen Wesseli halingensis aen eenige kerkendienaers gedaen is, opende sekere attestatie, die hy in haeren naeme heeft in den classe laestleden vertont, te weten dat die kerkendienaers onkennen hem eenige attestatie gegeven te hebben, ende dewyle wy noch- lins lite (rechtens) van niet sekere hebben, hebben die broderen vor goet angesien, dat niet ant Hoff, maer aen Fontanum alleen van dese saeck schry- ven sal, ende begeren dat hy die antwoordt der dienaeren aen henlieden gecomen den Hove wilde te kennen geven, om in die saeck Wesseli te han- delen na behoren.

6. Dewyle in den Classe laestmael questie gewest is, oft niet goet waere, dat men gelyckheit onder- staet int singen op die festdagen, ende die brode- ren des classis datselve gerefeert ad Synodum, in denwelcken hiervan niet gehandelt oft besloten is, is gevraget, hoe men hierin doen sal; daerop seggen die broderen, dat men blyven sal by den artikel des generalen Synodi gehouden in de- graven Hage.

7. Die van Harderwyck hebben te kennen gegeven, dat D. Fontanus geschreven heeft aen D. Caer- ium ende Wilhelmum, dat dewyle den Synodus gehouden binnen Zulphen, die Inspectie over die classis, die geschiet dor seker personen daertoe verordonneert, heeft affgesteld, ende gevragt oft niet goet waere, dat twee personen uit haeren classe, ende twee uit onsen classe aen een be- staende plaetse byeen quaemen, om met malcan-

beschuldiging inbrengen tegen de uitverkorenen Gods? (Rom. 8:33).

1. Woord „gevoel“ zegt hier heel veel. Dat drukt immers uit het onmiddellijke rechtstreeksche kennen, zonder vooraf- gaande redeneering enz.

6) Dr Impeta voert hiertegen aan, dat Paulus in vers 6 een zwakker woord gebruikt: Doch ik hoop, dat gij zult verstaan, dat wij niet verwerptelyk zijn. Zie over de bedoe- ling van dezen tekst het volgend citaat van Calvijn. Boven- dien: Dr Impeta verliest de eigenaardigheid van het Schrift- tuurlijke hopen uit het oog. Dat is niet „zwakker“, zie Kittel, Wörterbuch, II, p. 527: So bedeutet *ikaisos* (*ikaisos*) in profanen Sinne das Erwarten mit der Nuance des Darauf- Rechnens.... Wo sich solche Erwartung auf das Verhalten von Personen bezieht, tritt aber das den at-lichen Begriff charakterisierende Vertrauen hervor!

LITERATUUR EN KUNST

„Kneuterboertjes“ van Jan Knappe.

II.

De kneuterboer komt in moeilijkheden. De om- standigheden worden zóo benard, dat er maatschappelijke nood komt, die door gebrek aan geest- elijk bezit, ondragelijk wordt. Financiële zorgen drijven hem in de armen van Woekermaart, de gewichtigdoende onbeduidende wethouder, die met zijn vrome praatjes onzen weerzin opwekt: veel woorden maar weinig daden, zegt de vader van Sien.

Toch is deze figuur in het boek prachtig ge- teekend. Bij hem is wel het duidelijkst waar te nemen, hoe weinig de zware Flakkeesche vroom- heid de sociale verhoudingen beïnvloed heeft. Zijn vroomheid wordt een dekmantel voor zijn heb- zucht. Na een bezoek van Kees van 't Land met zijn zoon Piet bij Woekermaart om uitsel van betaling (een zuivere weergave en uitbeelding, die toonen dat Jan Knappe schrijven kan), hooren wij het oordeel van den schrijver over de Flakkeesche vroomheid: daar kun je van alles mee doen, behalve mee in den hemel komen. En hij denkt aan Maarten Vergeer, die de kleine menschjes uitmergelt. Aan Kees van 't Land die soms zoo mooi praten kan, en aan zijn Opoe die vroeger zooveel getobd heeft over zichzelf en nu maar niets meer doet omdat het toch niet helpt. Van jongsaf is het dezen menschen geleerd: we hebben het van ons zelf niet; och mocht het nog es ge- beuren! De zoon van dezen keuterboer weet zich aan die bedorven geestelijke sfeer te ontworstelen, hierbij geholpen door zijn verloofde, maar vooral door haar vader met wien hij zooveel gepraat heeft. Die had hem den verticalen weg gewezen: „den weg naar den Grooten Vriend in den Hemel“. „Dien weg hadden ze hem thuis nooit gewezen. Ze hadden hem opgevoed bij vele uiterlijke godsdienst- plichten: trouw naar de kerk gaan, geregeld in den Bijbel lezen, bidden... en dan verder maar afwachten of de Heere ze niet in het hart grijpen wou... Sien d'r vader zei altijd: Flakkeesche vromig- heid... duvelsche vromigheid!... In het begin had hij dat heilighennis gevonden, maar later begreep hij het. Met al die uitwendige vroomheid kwam een mensch voor eeuwig om. Het gaf geen troost in dit leven, en bij het sterven: hoe eenzaam!“

Dat is ook te zien aan de 86-jarige grootmoeder, die als type doet denken aan de oude vrouw Beyen uit „Het Wassende Water“ van H. de Man, en aan boer Vermeulen uit „De Vlaschaard“ van Streuvels. Het zijn sterke karakters, die in hun

deren te spreken van dese saeck, overmiltz die generale Synodus die Inspectie heeft verordon- neert, dewelke die particulair niet en can te nieuten doen, verclaeren die van Harderwyck vorder, dat sie D. Fontano op dese saecke geant- woordt hebben, dat dewijle ditselve den classen aengaet, dat sie daarvan niet seker en connen besluiten. Doch soviel aengaet het advys van haer- ren personen, so en vinden sie dat niet vor goet, dewyle het lichtelick tot eenige schuringe in die kerk oft misvertrouwen mochte gereiken. Die broderen hier tegenwoordich vergaderd, seggen dat sie het by dese antwoord laeten blijven.

8. Dewyle dor 't affsterven van een persoon int Nonnenlooster alhier middel gevallen is om eenen student daerdoor te onderhouden, ende in den Synode binnen Zulphen laestmael besloten is, dat men die bequaemste van dien, die om stipendia aenhouden, aennemen soude, wordt begert van den van Harderwyck, dat die broderen den Hove daertoe wilden recommandeeren eene seer wel gequalificeert ende godsaligen student, namelick Godeschalchium Allet, tegenwoordich paedagogus synde te Arnheim bij den Raedsheere Voeth. Die broderen hebben ditselve gerefeert tot die kerk van Harderwyck.

9. Het is gevraget oft een Dienaer twee personen trouwen mach die in syn kerspel niet wonachtich syn, buiten weten van die Dienaer daeronder sie hyde wonachtich syn; Ist geantwoordt: Neen. So heeft men verstaen dat Johannes Antonii (Elspet) twee getrouwt heeft, die hyde wonen te Garderen. Die broderen hebben geseit, dat men dit in me- morie houden sal, ter tyt toe, dat Johannes An- tonii tegenwoordich is, ende men horen mach, wat

onverzettelijckheit alle gevoel schijnen buiten te sluiten.

Deze moeder van Kees van 't Land is een harde vrouw, bij wie geen vraag meer opkomt over sterven en eeuwigheid, afgestompt als ze is, door den verwoestenden invloed van het dweepzieke mysticisme: „de wereld wordt glansloos voor hen die tevreden zijn geraakt met het leven in de schemering: de mensch wordt willoos en zonder verantwoording — en waar de verantwoordelij- heid verdwijnt, verliest het leven den diepgang — en dat voert naar het fatalisme“.

De menschen die onder dezen ban leven zijn niet aangenaam in den omgang; ze stooten af! Deze mannen en vrouwen leven stug en hard voor elkan- der. Man en vrouw blijven geestelijk vreemden, die elkander in crisistijd geen steun kunnen bieden. Er moet wel een Godswonder gebeuren om deze geslotenheid te verbreken. Een bot karakter als Kees van 't Land moet wel „een klets van God zelven krijgen“ (zooals Timmermans zegt in de Pastoor uit den bloeienden Wijngaerd), om hem op de knieën te krijgen. En dat wonder gebeurt. De idiote oom van Sien steekt de boerderij in brand, waarvan Kees van 't Land verdacht wordt. Hij wordt opgesloten en in zijn cel ontmoet God hem. En dan ziet hij achter al dat gebeuren, ook achter al dat doen van Woekermaart — God, die hem langzaam had laten groeien van arbeider tot kneuterboertje, en van kneuterboertje tot een grooten kneuterboer. En hij zou misschien wel een groote hóer geworden zijn als God het ge- wild had. Maar God had het anders besloten: wat Hij eerst gebouwd had was Hij aan het afbreken gegaan. Het was een langzame aftakeling gewor- den, maar dat werk was voltooid toen God den boel in brand gestoken had. Zoo ziet hij het dan — en dan breekt de kluis. Hij komt in „de stilte, maar voordat hij het suizen van een zachte wind verneemt, moeten steenrotsen breken door storm, onweer en vuur“. Er is beweerd, dat deze brand te geforceerd is, en dat de schrijver dien noodig had als een „deus ex machina“. Nu is het een al- gemeene bekendheid dat niets zoo moeilijk te ver- werken is voor een schrijver als een bekeerings- motief, maar dat ook niets zoo moeilijk te beoor- deelen is als de daad, en wat er toe leidde tot de bekeering. En we mogen wel bedenken dat er geen groot of klein is in deze dingen; het komt er op aan of het voor ons werkelijkheid wordt, en of de schrijver uit deze werkelijkheid geschre- ven heeft. We mogen het van Jan Knappe aan- nemen, die het een van zijn personen durft laten zeggen, dat God, als 't noodig is, een wereldcrisis kan laten komen, om één menschenkind aan Zijn voeten te brengen. Daarmee wil hij dus eigenlijk zeggen, dat wij geen maatstaf voor Gods doen kun- nen aanleggen. Een bekeering is Gods werk. „En Gods werk laat zich nooit geheel nawijzen, dat kan in zijn vollen omvang alleen maar geloofd worden.“ Daarom zal er in iederen Christelijken roman, die een bekeeringsroman móet zijn, een zekere ruimte overblijven voor Gods werk aan de menschelijke ziel, voor zoover die niet gekend kan worden. J. Haantjes, die schreef over: „de bekering in de moderne Christ. Lett.“ (O. W. 1933, blz. 287) spreekt over: den eerbied voor het bekeeringsmo- tief, en over den afstand, die er steeds moet zijn tusschen Gods volkomen werk aan een menschen- ziel, en de gedeeltelijke waarneming, de beschrij- ving van dat werk. Bij Jan Knappe is eerbied en afstand voor het geweldige probleem — een hater Gods wordt een kind van God. Dit is de ondoor-

hy vor reden heeft, daerom hy sulx heeft ge- daen.

10. Vorder wordt gevragel, hoe men hem houden sal, wanneer kerckelicke geboden versocht worden van eenigen perfectisten oft papisten, die seggen dat sie in die gereformeerde kerk niet en be- gieren te trouwen, maer alleen geboden laeten doen, om attestatie te crigen, dat sie vry syn, te weten oft men geboden doen sal oft niet. Over- miltz die broderen hier niet gelyck gesint en sind geweest, is hierin niet sekere besloten, maer ge- seit, dat een ieder hier sal doen, naer dien die stichtinge van die kereke datselve vereischt.

11. Dewyle oock noch eenige Dienaeren in haeren kerckendienst niet en syn bevestigt, te weten die van Elspyt ende Garderen, ende den Schout op het schryven tot twee reisen van den Classe aen hem gedaen, noch op die vermaninge van den Die- naer te Neikercken geschiet, niet en achtel, is ge- vraecht wat men verder doen sal. Ist vor goet angesien, dat men versoeken sal by den Raeds- heer D. Voeth oft hem niet en soude willen ge- lieven den Schout te Barnefelt schrifttelick te vermanen, dat hy dese saecke wilde bevorderen.

12. Dewyle den van Harderwyck opgeleit is den classen uit te schryven, is gevraecht wat den broderen duncket, oft sulx noch vor den winter geschieden sal, offte oft men wachten sal tot nae den winter. Die broderen vinden goet, dewyle nu tegenwoordich geen swaricheiden meer en syn, dat men wachten sal tot nae den winter.

Eindelick is dese vergaderinge met den Christ- licken gebelt besloten ende gescheiden.

WILHELMUS WIRTZFELDIUS, praeses.